

ALBERT CAMUS

EDo

GIZATASUN ETSIA

" Il y a dans l'homme plus de choses à admirer que de choses à mépriser ".

Kristau-ats gardena darioten itz oen idazle ospetsua, elerti-gallurrean tinko dakusgu Nobel-Saria dala bide. Arjeliarra jatorriz, Albert Camus izan da 1957 urtean Suezia'ko Akademiak sariztatua. Ots aundia atera du Suezia'ko Izkuntzaindiaren aukerapen onek. Otsa soilik ez, naiko auts arrotu ere bai. Askotara mintzo dira autapen onen epaileak. Haedeus'eri iaran ba'damaiokegu "A. Camus'en autapena ba-diteke ausaz Sully Prudhomme'na baiño okerragoa ere, aldi guzietako prantziar-poetik nardagarriena", onen gardiz. Ez dute noski, guziek aintzakotzat artu Nobel-Saria emalleen irizpidea. Etzaio ajolik. Guzien aitorra ez baida beti ere arrazoirik baliotsuena.

Ezaguna zan lendik ere bere izena ta entzute aundikoak oso bere eleberri ta bestelako elerti-lanak; baiño iazoera onek maila gorenegara

altzarazi du bere elerti-nortasuna. Nobel-Sariak bide erdian arrapa dula genesaioke. Elerti-alorra jorratzen ari dan gizona dugu oraindik Camus. Poeta ta buru argi guziek erdi-miñez darabilten "zerbait" orren aztarrika, burutapenka diardu leia bizienaz. Umotu gabeko elergille dugu oraindio, baiño bere jomuga-bideari zuzen ta menez darraikion gizona. 1957'ko Azaroan betetzen zitun ain zuzen berrogei ta lau urte. Nobel-Sariaren kondairan barrena bat bakarra izan da sariztatua Camus baiño ere gazteago, Rudyard Kipling, berrogei ta bi urtekoa. Onegatik, Prantzi'ko gaztedia goraiptua uste izan da, urte oetan bere elburu ta bere "larrimiñen" oiar-tzunik argi ta iaioena Camus izan dulako. Zantzu nabarmena utzi du, beraz, A. Camus'ek Prantzi'ko belaunaldietan.

"Suezia'ko Izkuntzaindiak 1957'ko Nobel-Saria Albert Camus, prantziar elebergilleari eskei-ni dio, bere elerti-lan marduletan gure egunetako gogo-giroaren goraberak argi ta menez darabilzkialako". Era ontan gaztiatu zuan Nobel-Sariaren berria, eta autapenaren zioa Suezia'ko Akademi berak. Iriz-pide zuzenez jokatu dirala aitor genezake; bere jardupen guzia Guda-osteko giro artegatsuan blaitua baldager. Azkeneko luditar-guda ikaragarriak sortu-tako zurrunbillo naastuan erabat murgildu zan Camus, bere inguruko en egoera lazgarri aren lekuko ta aitorle egifik.

Garai ontantxe antzaldatu zan zeare gure Camus. Len ez bezelako barne-benaztasuna somatzen zaio. Lirainkeriak eta liriko-intziriak betike bazterrera ditu bere elergintzan, egi garratz-biribillei leku egiteko. Len baiño gizaberago biurtu zitzaizun. Ordurarte ondartzetako eguzkiaren galdatan zerabilzkin gizaseme iaioak, orain "izurrite"aren atzaparretan dakuski. Gizonaren goraberaz diardu atergabe bere jardupenetan. Gizonaren eskubideen alde ateratzeagatik ausi bearra izan zun bai Sartre ta baita Komunismua'kin ere. Ideoloji ta erlijio guziak gorrotatzen ditu zio onegatixe, bere ustez guzi cek gizona amaraun-sareak elbia bezela atzi ta itozten dutelako

Suezia'ko Izkuntzaindiakin Camus'ek egungo problematika argi ta menez dakusanik aitor ezin ba'genezake ere, ezin uka Prantzia'n den irakurrietakoa danik. Guziek bere elerti-jardunetan somatzen duten seriotasuna, egi-griña, iatortasuna ta "gizatasun" berezi ori baitipat, nabariegidala derizkiot nolana ukatzeko. "La Peste" eleberriaren argitaraldi guziak azaldu orduko suntsitu zirala ikusi besterik eztago, bere elergintzak izan duan artu beroa balesteko, ta duan garrantzi aundia onartzeko.

"Albert Camus ou l'honnêteté désespérée", onatx labur eman A. Camus'en barrugiro osoa. Moeller ospetsuarena dituzu itz oek, "Littérature du XX siècle et Christianisme" liburu aipagarrian egille oni idazpurutzat ezarriak. Kidetu-edo nai lituzke A. Camus eta gizatasun edo iatortasun etsi oek.

Sustrai-sustraian jo dula uste dut Charles Moeller delako onek. Eta ez bakarrik gizon baten izaera-sustraian, gizaldi bateko gogo-erdian ere baizik. "A. Camus'en mezua iatorra dugu. Xeeke aztertu dut bere elerti-alor osoa, gizaldi baten barne-tankeraren aitor lerdena dalako: gurearena, alegia." Onela dio aipatu egilleak.

Iatorra benetan Camus'en elertiera. Naizta surreneko jardupenak erromantiku-kutsua eramane, egi-istaren lillurapean jarduna dugu arrezkero. "La Peste" delakoatik baitipat. Etzuten inola guda-osteko esistenzialistek bere sare biguinetan atzi al izan gure egillea, beste ainbat bezela. Bolara batean bestera uste izan zan, eta ontara epaitu zuten, baiño ondo egiztatu da bere gogojoerak oekin zerikusirik etzutela. Izan ere aski zan garai aietan "itomiñ", "nazka", "estipen" edo iastu ontako sentipen bat aipatzea ere, esistenzialista eritzi izateko. Ots aundiko gerta ziran Sartre'kin eutsi izandako eztabaidak, eta batez ere berarekin erabat ausi zuneko ura. Sartre berak aitortu du arrezkero bere pentsaerak artuemanik ez tula Camus'enarekin.

Dana dala, ba-ditu zenbait idazti esistenzialista-kutsu ontakoak. "L'Etranger" eta "Le Mythe de Sisyphe" kutsutuenak, bata bestearen osagarri. "Caligula" delakoa ere garai ontakoa dugu.

Alpatu idazti oek eman zuten oiñarri A. Camus esis-
tenzialisten saileko jotzeko. Baiño bidegabekeri
litzake liburu oek Camus'en elertieraren biotz e-
riztea. Ezta, beraz, Camus oetan azaltzen dana.
Jakin-dakigunez 1938'tik 1942'era biriketako gai-
tzak jo ta oeratu bearrean arkitu zan. Kinkaldi
ontan iñtuak dituzu eleberri oek. Ezpide (absurde)
itza ia orrialdeka darabil. Gorputz-gaitzak gogoa
ere jo nunbait. Baiño bein suspertu ta benazko
lanari ekin zionetik erabat erautzi zun ezpidezko
bide illun ura.

Eraikitzalle, baikor, gizabera dagerki-
gu beti baitipat gure Camus. Ezta bere elertiera-
sustraiian Sartre'ren "néant" edo "nausée" senti-
pen deusezgarria finkatzen, "bonheur" edo "Sysiphe
hereux" baikorra baiño. Camus Sartrek bezela e-
tsizkoa derizkiote giza-jomuga, baiño "gizona
alperrikako griña besterik ez da" aitor bearrean
"Sisifo zoriontsu dela pentsatu bear", dio Camus'
ek. Naiz-ta ta zoriontasun au ain iturri berezie-
tatik sortarazi bear. "Noces" (eztaiak) eleberri
batein asi ta bere beste idazti nabarmenenari
"nardagarria baiño zer-miretsi geiago dago gizo-
nagan" azken lerro oek ezarritako egillea, argi
dager artu-eman gaitzak ditula esistenzialistekin.

Ez da ere bere barrupean "esitutako"
gizona. Gogo idekia du, elkar-izketarako beti
prest. Urteak dira prantziar dominiko-etxe batek
elkarrekin jardutera deitu ziola. Elkar-arteko
jardunaldi aiek gauz konsolagarri bat jarri zuten
agerian: elkar-izketarako gogoa, guziek bat etor-
tzeko bearrezko bide. Camus'ek argi ta zabalki
azaldu zituan bere itzalak, ardurapenak eta ito-
miña bera ere. Bildur gabe aitortu zan etxe oso-
aren aurrean, onek bere siñeste-eza ulertu ta
begirunez ikusiko zula ziur. Eta, desberdintasun
guzien gaiñetik, siñesgabea ta siñestunak elka-
rrekiko maitasun-lokarriak estutu zituzten.

Tamalik, baiño gizonaren jomuga ludi
ontara ertsitzen du. Gizonaren jomuga, jomuga-eza
da ain zuzen. Sisyphe dalakoaren antzeko da gizo-
naren bizi-jomuga: arritzar bat bizkarreratu ta
gallurra gaindu-ala arria eskuetatik irristatu
ta berriro beetik jaso bearra; eran ontan amai-
gabe. Batere sentidurik edo burupiderik gabeko
jokabidea, alegia. Ala ta guztiz ere "Il faut i-
maginer Sisyphe hereux". Zoriontasun onen itur-

burua? Ez erlijio, ez geroaren itxaropenen bat, ez politika, ez inñolako ideoloji-elbururik. Oek guziak itzuri-bideak, ameskeriak, mito utsak dira. Gizonari bere jomugaren egia ezkuta nai lioketena. Eliza bera ere mito utsa da. Izaki ere, geroari begira egon bear orrek gizonaren ahal guziak melartzen ta elbarritzen ditu. Bizitzaren aurka pekaturik bada, ez da ausaz bizitzaz etsitzea, beste batean itxarotea baiño".

Naiz ta iritzi ontakoa izan, ez dario beste aunitzei bezela ozpin garratzirik. Gizonari, gizon danezkero, begirunerik aundiena dio. Eliza Katolikoari bein baiño geiagotan eraso ba' dio ere, beste askotan miretsi ta gorai patu ere egin du. Egi-zaletasunak griñatzen dio jokaera iator ontan.

Ezin egokiago adiera eman Charles Moeller'k Camus'en barne-tankera: "Albert Camus ou l'honnêteté désespérée". Artetxen iritzi (Portar bien!) euskaldunon tasunik sustraituena dan "gizatasuna" itz onez euskeratu dut "honnêteté" au. Nori legokioke Camus'i ez da gizatasun tasun eder au? Iatortasuna, egiaren gose-egarria, gizabertasuna, begirunea. "Etsia" onen zioa? Nola etsi ez, naiz-ta zoriontsu gerta nai, giza-jomuga ain muga estutan ertsitzen duan pentsalari bat?

Bere eleberriak, bere antzerki ta bestelako idazkizunik ederrenak baiño areago miresten dut nik Camus'egan "gizatasun" doal au. Gizonaren aldeko burrukalari maratza dugu beti. Ta, burruka-griña benazko onegatik sariztatu du agian Suezia'ko Izkuntzaindiak 1957'ko Nobel-Sariaz.

Bearrezko otu zait Camus'en zogo-iduria aurkeztea, bere pentsaera eta bere arazotasuna osotara ulertzeko. Ondoren, bere problematika-muñean barnerako gera, egille ospetsu onen iduri oso bat ardietsi dezagun.

- - -

"Nik ez dut ukatzen kristautasuna egi ez ditekeanik. Ez nau beñere arduratu. Etzait ajolik; dana esan."

Albert Camus'ek katolikoei iaulkitako itzak. Lerro oetantxe dugu bere erlijio-pentsaeraren giltza. Argi dager Camus'i erlijio-goraberak ajolarik sortzen ez diona. Jainkoa erabat ukatzen du. Ukatzeko gai ere ez da, obo esan. Ba-ditekeanik ere ez baidu pentsa. Ajolagabetasun ontan dago bere egoera berezia. Albert Camus'ek jomuga-itxaropenak gizonari soilik dagozkion gauzak derizkio. Ez du inolatan siñesten gizonagandiko ez dan nunaitiko laguntzan. Filosofi aldetik Camus'en bururapena, bakunagoa ezin.

Bere ateismu-sustraiari Jainko-ukatzeko bat baiño, Jainko-erazteko bat somatzen da. Antiteismu deritzana, alegia. Ona Gabriel Marcel'ek nola bereizten ditun bi oek: "Ateismuak onela dio: eztago arrazoirik Jainkorik ba-denik uste izateko. Antiteismuak, berriz: ezin pentsa genezake Jainkorik ba-denik". Biak maiz naasian dabilta, Camus eta Sartre'gan bezela. Sartre onela arrazoitzen du: bearrezko da Jainkorik ez izatea (antiteismu); zorionez, Jainkorik ez denik eskier egon gindezke (ateismu).

Zein da lenen Camus'egan bi oetan? Biak naastuan darabilzki atergabe: giza-gaiñetik altxeziña (ateismu) eta Jainkoagan itxaroteari uko egitea (antiteismu), biak dute indar beragan.

A. Camus'en siñesgabetasuna ez da otza edo epela, beroa da. Ez du iturburu siñesmen eta iakintza arteko artu-emanetan, ideoloji-mota guzietikiko amorru bizi batean baizik. Gizona, zorientasunaren bearrean arkitzen dan gizona soilik, du elburu: "Gaur-egungo siñesgabetasunaren oztopabidea ez da iakintza, joandako gizaldiaren azkenean bezela. Iakintza ta erlijioa ukatzen diti egun bapatean. Ezta mirari baten aurrean lenagoko adimenaren ozkeria; siñesgabetasun griñatsua da (Note de Camus, en 1943, dans Vie intellectuelle, 1949, p.349)".

Bere siñesgabetasunaren sustraiari auxen da, bada: "egi objetibu guzien ukaera borobilla", arkituko ez ote dituan etsipenak eraginda, edota arkitu ere ez ditulako nai. Luditar Gudaren ondoren izugarriak sortu zioten elburu guzietikiko gorroto sutsu ura. Bildur ta naska die "enda", "partidu", "estadu" ta era ontako idea biribil oei. Erresumiñ biziegia piztu baizioten Guda artan elburu aundiaren

aitzakiz giza-ondamenik bildurgarriena burutu dutenen jokabide maltzurak. Auxen du ta izanen ere erlijoari edo giza-gaiñetiko Zerbaiteri itsasteko iarkiko zaion oztoporik gaitzena.

"Itxaron al genezake A. Camus Katoliko-Erlijiora biurtzea edo abiatzea? Ezetz derizkiogu, bere arrazoi-esia ausi ez dezan bitartean". Galdera-erantzun auek dagizki Charles Moeller'k len aipatu liburuan. Elburu biribil guziak gaitzesten dituan ariora baliesten ditu gizona ta gizonarekikoak. Batez ere bere "Noces" aurreneko eleberrian nabari da izadiak eta gizaseme osasuntsuak sortzen dioten zoriontasun ta pozkarioa. Arjeliorra dugu izatez, eta ondo barruari itsatsirik derama bere sorterriko izaera berezia. Sartre berak oar arazi izan du aski dela bera Camus'engandik bereizteko arjeliar-ats au kontutan artzea. Eztu erabat ulertuko "La Peste"aren egillea, mediterrane-lurralde oen kutsu ta eragipen bereziak gutxiesten dituanak. Bere bizitzaren jardunik buruena "zoriontasuna"rena da, baiño deusezaren sentipena ta gizonaren gaztetasun dirdaitsuak, biak loturik doazke zoriontasun ontan.

Mozkorreraño lilluraturik dakusgu Camus "Noces", "L'été à Alger" idaztietan izadiak eta gizonen ederrez. Gizona ta izadiaren eztaien abeskizun bat besterik ez dira:gorputz sasoiitsuak, gaztetasun-dirdaia, neskatil lirain ta ezeak, ondartzta ta ugiñak, ur gardenak, dantza ta jolasak, eguzki ta izar... Guziak eder-jario, guziak erugabe, guziak atsegin. Animarik batere ez, sentipenik ere ez, kezkarik ere ez. Oro atsedan.

"L'Etranger" eleberrian berdin dagerki-gu. Auxen litzake Camus pentsaeraren gizona. Auxen da Sisifo zorionsua. Lan egin, ondartzta, neskatil bat gorputz-lagun, etxera bildu ta onela egunero. Sentipenik ez, adiskidetasunik ez, maitasunik ez, berdin an edo emen, berdin ezkondu edo ez ezkondu, berdin bat il edo ez il, eta berdin auzitegian epaitua izan edo ez izan... "besten bat bailitz" jokutzen da guzietan. Bizitari atsegin-iturri guziak xurrupa, "zer balio du, ba, idea aundienak emakumezko ille baten ondoan?".

"Le Mythe de Sisyphe" delakoan, jokae-ra ezpide oni arrazoi-oiñarri bat edo ezarri nai izan zion. Liburutto bat da, filosofi tankerakoa. "Il n'y a qu'un problème philosophique vraiment sérieux: c'est le suicide". Izan ere bizitzak sentidurik ez badu, zertarako bizi? Suizidioa dirudi egokiena. Baiño ez da onela, dio berak, zenbat eta sentidu gutxiago izan ainbat osokiro-ago biziko dugu bizitza. Bestera esan, bizitzaren sentidu-eza nabari danean inoiz baiño estuago itsatsi bear zaio. Inñundiko laguntza erauzten du zearo.

Bi buru-erailtza bereizten ditu: gorputzekoa bat ta gogokoa bestea. Geron gorputz-bizitza erail genezake; baiño geron gogo ere bai, "erlijio-sinismen bati jauzi egiñez". Iatorrago da, bere iritziz, bizitzak sentidurik ez duala jakinda bizitzea, sentidu bat ematen saiatzea baiño. Sentidurik baluke okerrago, dio.

Emen "Noces" eleberrian bezela antite-ismuarekin topo dagigu. Camus zentzu-adimenetan erabat esiturik dager. Lurresi ori gaindu ez bi-tartean derrior eragotzi bear giza-gaiñetiko argibiderik. Dana dala, nazka baiño naiago du zoriontasuna giza-biziaren oiñarri bezela. Naiz-ta zoriontasun au irazitekoa, azalekoa, zentzuzkoa izan.

Auxen dugu garaibateko Camus. Bere pentsaera bakunagoa eziñ. Gizonak ludi ontan du bere jomuga. Beste inñora begiratzea ameskeri litzake. Moralik gabe joka dezake berekaxa. Buru-piderik gabeko biziera bat eraman bearrean dago; iator badedi sentidurik-eza ontan arkituren du zoriontasunik baliotsuena. Bizia ta zoriontasuna beste edozeren gaiñetik.

Emen amaitzen da bere kinkaldia. Gaitzak aldegiñik susperturik sentitu zanean, inguru-giroak beste bideetatik abiarazi zuan. Pauso nabarmenak emanak ditu arrezkero bere egi-billa ontan. Gizona bera du eskola-bide. Bere pentsa-era-oiñarrian datzan ukaera (agonsticisme) boro-bil ori gaindituko ez badu ere, gogokoiagoa biur-tuko zaigu beintzat, lenagoko zentzukoitasuna pixka bat garaituz. Ezpide (absurde) delako itza ere erabat erauziko du bere elertieratik.

"La Peste" dugu Albert Camus'ek bide berri eta sakonagoetatik dagion eleberri famatua. Camus'en famatuena eskierki. Eleberri baiño kronika antzeko bat dugu: 1939-1945'ko gudaldia iasan izandako gizartearen kronika, alegia. Beste Camus bat ari zaigu onako ontan. Ez da leengoa. Bere nortasunaz aaztu ete dan ere ba-dirudi. "Besteen" atsekabe larrietan murgildu zaigu, bere burua ta bere burutapenak alde bat utzirik, gizarte eritsu aren oiartzun-zirrara garbiago entzun dezagun. Epopeya baten tankera artzen du. Intziri ta garraxirik gabe Camus'ek "gizonari egin zaion bidegabekeria" salatzen du. Idazkerarik bakun ta apalena aukera du. Gizartearen oñaze gorria mintzatzen da bertan Camus egillea baiño areago.

Giza-elkartasunaren sentipena darabil idazti guzian barna. Auxe dugu bere pausorik ederrenetakoa dugu auxe. Ez dager orain lenagoko ajolagabetasun ura. "Ezin gindezke urko-lagunen zoriontasunaren ajolagabeen bizi" dio Tarrou'k Rieux dalakoari. Zer dala-ta jokabide au? Zerk deragio bere zoriontasuna besteenagatik gutxies-tera? Aski da gizatasuna. Ez bestelako arrazoi biribilik iker. "Rieux n'est pas un héros. Il est honnête". Ez da kristau-karidadea ere. Atsegiñago du "samurtasuna". Gizonak elkarri zor dioten samurtasunaz orri miresgarriak ditu. Tarrou oni etzaio ere atsegin "salbazioaz" mintzatzea, "itz aundiegia neretzat", diago. Aski zaio "osasunaz" mintzo.

Giza-elkartasuna, gizonen arteko artu-emanak erlijio-mailara jasotzen ditu. Ez ordea giza-gaiñetiko erlijio batera, laiko-erlijiora baizik. Auxek dituzu bere "zoriontasunezko erlijioaren" zimendu-arriak: osasuna, gizatasuna, samurtasuna.

"Les Justes" (1949) eleberrian beste maila bat gaintzen du laiko-erlijio ontan. "La Peste" idaztitan giza-elkartasunaren iduri eder bat damaigun bezela, beste ontan erlijio orren "martiriarena" damaigu. Kaliayef, "emakume baten samurtasunaren irriki bizietan dagoan gizona", umeak bezela abesti ta algararen leiaz beti egon arren, "bidegabekeri derizkio bere zoriontasuna irixtea" besteak illun eta goibelik daudela.

"L'Homme revolté" (1951) du azkenetako eleberria. Gutxitan idatzi izan da ain gogor sasi-ideoloji askoren aurka, ta ameskerizko Paradisu baten izenean gizadia ondamedira daramatenen aurka baitipat. Orrialde gogoangarriak ditu batzu. Gure aldi oetmoi ez bezelako iatortasum sendo ta gardena dagerki. Iñoiz baiño idazle zorrotz ta umotua azaltzen zaigu, bai bururapenetan, bai idazkeran, baita arrazoibidetan ere.

Auxen dugu, bada, beste bolara ontako A. Camus egillea. Len bezelaxe gizatsu, zindo ta iator. Ez ain abeslari ordea. Len gizonaren atsegiñetan igari zirudian bezela, orain gizon beraren oiñaze-miñetan murgil dagi. Len eta orain ludi oni itsatsais, beste iñundiko itxaropenei erabatateko ukaera egiñik. Gizonaren zoriaren atergabeko aztertze onek ez ote du eskolatuko gure Camus, gizonari osertz zabalagoak aurkeztearren?

Albert Camus Kristautasunera urbildu? Estu-estu. Zailla dirudi era ontako pentsalari bat balore absolutu batzuei zindo itsastea. Ezti-tu Camus'ek bere pentsaera-oiñarriak sakonetik ikertu. Pentsa-aurretik egiñik baidauka bere aukerapena.

Ez digu Albert Camus'ek oraindik bere azken itza eman. Umotzean igali elduagoak iaulkiren al ditu? Nobel-Sariak bide-erdian arkitu du. Itxaron dezagun siñeskor Jainkoaren grazi algustidunean... Itxaropen aundiagorik ezin piztu bere burutapen-oiñarri lelo au duan gizon batek baiño:

"Il y a plus de choses dans l'homme à admirer que de choses à mépriser".

Bastarrika'tar Iñaki(ofm)

Arantzazu